

FRANSIZ DANIşTAYI'NIN DİJİTALLEşME OLGUSUNA BAKIřI

DIGITALIZATION IN THE EYES OF FRENCH COUNCIL OF STATE

Halim Alperen ÇITAK*

Özet: Fransız Danıştayı (*Conseil d'État*) her yıl, kamu yönetimi ve hukuk açısından önem taşıyan belli konular üzerine yıllık raporlar (*études annuelles*) yayımlamaktadır. Son on yıl zarfında hazırlanan raporlardan üçü, dijitalleşme olgusuyla doğrudan bağlantılı meselelere ayrılmıştır. Bu raporlar aracılığıyla Fransız Danıştayı, dijital platformlar ve sosyal medya gibi alanlarda kamu gücünün tezahürlerine ve bu tezahürler karşısında temel hakların korunmasına ilişkin bakış açısını ortaya koymaktadır. Raporlarda ayrıca uygulamada karşılaşılmaması muhtemel sorunlara yönelik somut çözüm önerileri de geliştirilmektedir. Bu makalede 2014, 2017 ve 2022 tarihli yıllık raporlar ele alınmakta ve Fransız Danıştayı'nın dijitalleşme olgusunu nasıl kavradığına dair değerlendirmelerde bulunmaktadır. İncelenen yıllık raporlar Fransız Danıştayı'nın yalnızca bir yüksek mahkeme değil aynı zamanda toplum ve devlet hayatını ilgilendiren meseleleri yakından takip ederek hukuk politikasına yön veren bir müessese olduğunu göstermektedir. Raporlarda; devletlerin stratejik özerkliğini tehdit eden, çalışanlarını sosyal güvenlikten mahrum bırakan, kullanıcılarının kişisel verilerini ticarileştirerek kâr amacı güden ve tekelleşmeye meyilli platformlar kapitalizmi yerine; kamunun denetiminde, işbirlikçi, katılımcı ve dayanışmacı bir dijitalleşmenin imkânı araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Platformlar, Platformlar Kapitalizmi, Uberleşme, Sosyal Ağlar, Kamu Politikası, Temel Hakların Korunması

Abstract: The French Council of State (*Conseil d'État*) publishes annual reports (*études annuelles*) on selected topics which have importance in terms of both public administration and law. Three of the reports prepared over the last decade are devoted to problems directly related to digitalization. Through these reports, the French Council of State reveals its perspective on the manifestations of public power in areas such as digital platforms and social media and

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı, halim.citak@hbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8355-4815, Makalenin Gönderim Tarihi: 04.09.2023, Kabul Tarihi: 04.12.2023

the protection of fundamental rights in the face of these manifestations. These reports also propose some concrete solutions for possible problems to be occurred. In this article; annual reports of 2014, 2017 and 2022 are discussed and evaluations are made on how the French Council of State perceives the phenomenon of digitalization. Examination made throughout this article demonstrates that the French Council of State is not only a high court, but also an institution which closely follows the issues concerning public life and directs the policy of law. Platform capitalism threatens the strategic autonomy of states, deprives employees of social security and commercializes the personal data of users. It is prone to monopolization as well. By these three reports, the French Council of State investigates the possibility of a collaborative and participatory type of digitalization under the supervision of the public authorities.

Keywords: Digital Platforms, Platform Capitalism, Uberization, Social Networks, Public Policy, Protection of Fundamental Rights

GİRİŞ

Modern-demokratik ülkelerde kamu idaresine yüklenen ve ifa edilmediği takdirde idarenin sorumluluğunu doğuran iki temel vazife vardır: Kamu hizmetlerinin sunulması ve kamu düzeninin muhafaza edilmesi. İdarenin gerek kamu hizmetlerini sunmak gerek kamu düzenini muhafaza etmek bakımından etkin faaliyet gösterebilmesi, toplum hayatını şekillendiren bütün değişim ve dönüşümleri yakından takip etmesine ve onlara uyum sağlamasına bağlıdır. Teknolojik gelişmelerin, söz konusu değişim ve dönüşümler arasında son derece önemli bir yer tuttuğu ise izahtan varestedir. Bu gelişmeler hem idarenin işleyiş biçimini değiştirmek hem temel hak ve hürriyetlerin korunmasına dair yeni tartışmalar doğurmak itibarıyla, idare hukukunun ilgi alanına girmektedir.

Fransız Danıştayı (*Conseil d'État*)¹ her sene, idarî ve hukukî açıdan önem arz eden seçilmiş konular üzerine *yıllık raporlar* (*études annuelles*)²

¹ Metnin devamında orijinal isim olan *Conseil d'État* kullanılacaktır.

² Esasında *étude* kelimesi, çalışma anlamına gelmektedir. Fakat yıllık çalışma tabiri Türkçede istenen anlamı vermediği için rapor sözcüğü tercih edilmiştir. *Conseil d'État* her sene, idari yargıda açılan davalarla ilgili istatistikleri ve önemli içtihatları içeren faaliyet raporları (*rapports d'activité*) da yayımlamaktadır. Yıllık rapor ifadesiyle işbu faaliyet raporlarının değil, *études annuelles*'in kastedildiğini belirtmek gerekir. Benzer bir çeviri için bkz. Emrah Özcan/Emre Erman, "Bir Çalışma Ziyaretinin Notları: Bugünkü Görünümü ve Genel Çizgileriyle Fransız İdari Yargı Sistemi", *Danıştay Dergisi*, Sayı: 152, Yıl: 2020, s. 106.

yayımlamaktadır. Son on yıl zarfında hazırlanan raporlardan üçünün dijitalleşme olgusuyla doğrudan bağlantılı meselelere ayrılması, bilhassa dikkat çekicidir.³ *Conseil d'État* bu raporlar vesilesiyle, dijital platformlar ve sosyal medya gibi alanlarda kamu gücünün tecellisine ve bu tecelli karşısında temel hakların korunmasına ilişkin bakış açısını ortaya koymaktadır. Raporlarda ayrıca uygulamada karşılaşılmış muhtemel sorunlara yönelik somut çözüm önerileri de geliştirilmektedir.

Kıta Avrupası hukuk sistemi içerisinde Fransa, Türk kamu yönetimini ve idare hukukunu etkileyen ülkelerin başında gelmektedir. Yıllık raporların muhtevası, bu sebeple, Türkçe literatüre de katkı sağlayacak niteliktedir. Okuyucularını söz konusu içerik hakkında genel olarak bilgilendirme amacı taşıyan bu çalışmada; 2014, 2017 ve 2022 tarihli yıllık raporlar ele alınacak ve *Conseil d'État*'nın dijitalleşme olgusunu kavrama biçimine dair tespitler yapılacaktır.⁴

I. DİJİTAL ÇAĞDA TEMEL HAKLAR

İncelenecek birinci rapor⁵ 2014 tarihli olup “*Dijital Çağda Temel Haklar (Le numérique et les droits fondamentaux)*” başlığını taşımaktadır.⁶

³ Conseil d'État, söz konusu üç rapordan önce (1997 yılında) “İnternet ve Dijital Ağlar (Internet et les réseaux numériques)” başlıklı bir rapor daha yayımlamıştır. Rapora ulaşmak için bkz. Conseil d'État, Internet et les réseaux numériques, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 1997, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/internet-et-les-reseaux-numeriques>, Erişim Tarihi: 15.07.2023. Conseil d'État ayrıca, yıllık rapor niteliğinde olmamakla birlikte, Başbakan'ın özel isteği üzerine yapay zekâ konusunda 2022 tarihli detaylı bir rapor hazırlamıştır. Söz konusu rapora ulaşmak için bkz. Conseil d'État, Intelligence artificielle et action publique: construire la confiance, servir la performance, Étude à la demande du Premier ministre, 2022, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/intelligence-artificielle-et-action-publique-construire-la-confiance-servir-la-performance>, Erişim Tarihi: 15.07.2023.

⁴ Raporlarda yalnızca Fransa'yı veya Avrupa Birliği üyesi ülkeleri ilgilendiren yahut bu çalışmanın kaleme alındığı zaman itibarıyla güncelliğini kaybetmiş birçok spesifik meseleye de yer verilmektedir. Aşağıda bunlara değinilmeyecektir.

⁵ Conseil d'État, Le numérique et les droits fondamentaux, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 2014, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/le-numerique-et-les-droits-fondamentaux>, Erişim Tarihi: 15.07.2023. (Droits)

⁶ Fransızcada dijital anlamına gelen numérique kelimesi, isim olarak da kullanılmaktadır. İngilizcede digital sözcüğünün böyle bir kullanımı bulunmadığı için, raporun resmi İngilizce özetinde başlık “Fundamental Rights in the Digital Age” şeklinde çevrilmiştir. Türkçe açısından da benzer bir durum söz konusu olduğun-

Rapor için dönemin *Conseil d'État* Başkanı⁷ Jean-Marc Sauvé tarafından kaleme alınan takdim yazısı, başkanlığını yaptığı müessesenin, içinden geçtiğimiz dijitalleşme sürecini nasıl algıladığına dair önemli ipuçları vermektedir.⁸ Yaşanan süreci “teknolojik devrim” olarak adlandıran Sauvé, bu devrimin, etkileri itibarıyla matbaanın icadına denk olduğu kanaatinde. İnternet teknolojilerinin yarattığı sanal ortam / dijital dünya ise, hukukçuların önünde bir “terra incognita” olarak durmaktadır. Toplum ve onu kavrayan hukuk düzeni, daha önce görülmemiş ölçüde büyük bir değişimle karşı karşıyadır. Kamu hukukunun geleneksel çatışkaları (antinomileri) derinleşmiş, bireysel özgürlükleri kamu düzeninin gerekleriyle telif etmek daha da güçleşmiştir. Yeni sorunlara çözüm bulmak, sağduyu ve yaratıcılık gerektirmektedir. Sauvé, gerçekleşen devrimin tek tek devletleri aşan / onların ötesinde bir boyuta sahip olduğuna ise defaatle işaret etmektedir.

Bugün dünyada yaygın olarak benimsenen siyasi örgütlenme modeli (ulus-devlet) ve onun tarafından yaratılan modern hukuk düzeni; XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla uzanan bir dizi gelişmenin neticesi olarak doğmuştur.⁹ Sauvé'nin dijitalleşmeyi söz konusu dönemde gerçekleşen matbaanın icadı ile bir tutması ve yine aynı döneme denk düşen Coğrafi Keşifler boyunca sıklıkla kullanılan *terra incognita* tabirine¹⁰ referans vermesi, dijitalleşmenin modernite-sonrası yeni bir dönemi başlatacak ve modern hukuk düzenini temelinden değiştirecek bir hadise olarak telakki edildiğini göstermektedir.

dan, bu çalışmada İngilizce özet esas alınarak “Dijital Çağda Temel Haklar” ifadesi tercih edilmiştir. İngilizce özet için bkz. Conseil d'État, “Fundamental Rights in the Digital Age”, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/le-numerique-et-les-droits-fondamentaux>, Erişim Tarihi: 15.07.2023.

⁷ Sembolik açıdan hükumete bağlı bir müessese olması sebebiyle, Conseil d'État'da fiilen başkanlık görevini yürüten kimseye vice-président (başkan yardımcısı) unvanı verilmektedir. Bu kişi Türkiye'de Danıştay Başkanı'na tekabül ettiği için başkan ifadesi tercih edilmiştir.

⁸ Conseil d'État, Droits, s. 5-7.

⁹ Söz konusu gelişmeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Gianfranco Poggi, *The Development of the Modern State*, Stanford, 1978; Martin Loughlin, *Foundations of Public Law*, Oxford, 2010.

¹⁰ Antik çağda Batlamyus'un kaleme aldığı Coğrafya adlı eserde geçen ve Türkçede bilinmeyen yer/bölge anlamına gelen bu tabir, XV. yüzyılda yeniden dolaşıma girerek kâşifleri yönlendiren bir kavrama dönüşmüştür. Ronald S. Love, *Maritime Exploration in the Age of Discovery: 1415-1800*, Westport, 2006, s. 130-131.

A. Yeni Haklar, Yeni Yorumlar

Raporun birinci bölümünde; dijitalleşme olgusunun, mevcut temel hakların yorumlanma ve kullanılma biçiminde değişiklikler yarattığı ve böylece yeni bazı temel hak kategorilerini ortaya çıkardığı tespit edilmektedir.¹¹ Rapora göre dijitalleşme, iki temel hakka vücut vermiştir: kişisel verilerin korunması hakkı ve internete erişim hakkı. Bu haklar, başlangıçta özel hayatın gizliliği / mahremiyet ve ifade hürriyetinin uzantısı gibi görülse de ilgili oldukları özgün sorunlar sebebiyle daha geniş bir içerik kazanmış ve artık müstakil temel haklar olarak değerlendirilmeye başlamıştır.¹²

Kişisel verilerin korunması hakkına dair uluslararası ve ulusal hukuk kurallarını aktaran raporda hakkın, kısa geçmişine rağmen, birçok düzenlemeye konu olduğu tespit edilmektedir¹³. Hakka ilişkin bütün bu düzenlemeler; ilgilinin rızasının alınması, meşru amaçlar için işlenme, ancak gerekli süre kadar muhafaza edilme, özel nitelikli / hassas verilerin toplanmasının yasaklanması ve hakkı gözetecek bağımsız idari otoritelerin kurulması gibi başlıca bazı ilke ve teminatların kabulü hususunda ortaklaşmaktadır.¹⁴ *Conseil d'État*, biyometrik pasaportlar hakkında bir düzenleyici işleme (*décret*) karşı açılan davada verdiği *Association pour la promotion de l'image* kararında, ulusal ve uluslararası düzenlemelerden çıkan müşterek esasları sentezlemiştir. Karar uyarınca kamusal otoritelerin kişisel verileri toplaması, saklanması ve işlemesi; yalnızca kanunun izin verdiği hallerde, meşru amaçlar doğrultusunda ve bu meşru amaçlarla orantılı bir şekilde yapılmak kaydıyla mümkün olabilecektir.¹⁵

İlk kez ABD Yüksek Mahkemesi'nin 26.06.1997 tarihli *Reno vs. American Civil Liberties Union* kararında,¹⁶ ifade hürriyetinin bir uzantısı olarak kendisini gösteren internete erişim hakkı, rapora göre

¹¹ Conseil d'État, Droits, s. 41-152.

¹² Conseil d'État, Droits, s. 70.

¹³ Conseil d'État, Droits, s. 70.

¹⁴ Conseil d'État, Droits, s. 85-86. Raporda söz konusu güvence ve ilkelerin Avrupa kişisel verileri koruma hukukuna temel oluşturduğu tespit edilirken, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hukukunun aynı alanda çok farklı esaslar benimsediği de hatırlatılmaktadır. Conseil d'État, Droits, s. 72-74.

¹⁵ CE, Ass., 26 octobre 2011, n° 317827, Rec. p. 505. (Conseil d'État, Droits, s. 86).

¹⁶ Reno vs. American Civil Liberties Union, 521 U.S. 844 (1997).

(<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/521/844/case.pdf>)

Fransa'da yaklaşık iki yıl sonra, Anayasa Konseyi'nin (*Conseil constitutionnel*) 10.06.2009 tarih ve 2009-580 DC numaralı kararıyla¹⁷ gündeme gelmiştir. Kararda İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi'nin haberleşme hakkına ilişkin 11. maddesi, internete erişim hakkını da içerecek şekilde yorumlanmıştır. İnternete erişimin bir temel hak olarak kabulü, bu erişim bağlamında bireylere ve şirketlere eşit muamele etme zorunluluğunu ifade eden ağ tarafsızlığı (*neutralité du net / net neutrality*) tartışmalarını da beraberinde getirmektedir.¹⁸ Birinci bölümde bu tartışmalar, detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.¹⁹

Dijitalleşmenin yükselişi, mevcut temel hakların kullanılması üzerinde de etkiler doğurmaktadır. Rapora göre dijitalleşme; ifade hürriyeti ve teşebbüs hürriyeti gibi temel hakları destekleyici, kişi güvenliği ve fikri mülkiyet gibi hakları ise tehdit edici bir rol oynamaktadır. Dijitalleşmenin desteklediği temel haklar bakımından sınırlama, tehdit ettiği temel haklar bakımından ise koruma sorunları ortaya çıkmaktadır.²⁰ Örneğin internet öncesi dönemde ifade hürriyetinin sınırlanması rejimi, ifadenin hangi araçla (yazı, ses, görüntü gibi) gerçekleştirildiğine bağlı olarak ayrı ayrı düzenlenmekteydi. İnternet ortamı bütün bu araçların aynı anda kullanılabilmesine imkân verdiği için sınırlamanın nasıl (hangi esaslar dâhilinde) yapılacağı konusu da muğlaklaşmıştır.²¹ Bütün bu güçlüklerle ve dijitalleşmeye önayak olan bazı çevrelerin aksi yöndeki beklentisine rağmen, internetin hukuk-dışı ve devlet kontrolünün tamamen sıfırlandığı bir alan olmadığı da anlaşılmıştır. Devletler, insanların faaliyet gösterdiği diğer birçok sahada olduğu gibi, internet üzerinde de hâkimiyet kurma kapasitesi olduğunu ispat etmiştir.²²

¹⁷ CC, Décision n° 2009-580 DC du 10 juin 2009. (<https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2009/2009580DC.htm>)

¹⁸ Conseil d'État, Droits, s. 90-92. Ağ tarafsızlığı, internet servis sağlayıcılarının içerik sağlayıcılar arasında ayrımcılık yapmamasını öngören bir ilkedir. İlk olarak ABD'de hukuk profesörü Tim Wu tarafından dile getirilen bu ilke, ülke uygulamasında yakın zamana kadar kabul görmüş fakat Donald Trump döneminden itibaren kısmen terk edilmiştir (bazı eyaletlerde ağ tarafsızlığına ilişkin yasal düzenlemeler mevcuttur). Britannica, "Net Neutrality", <https://www.britannica.com/topic/net-neutrality>, Erişim Tarihi: 17.07.2023; "Neutralité du net: une question économique ou démocratique?", Vie Publique, <https://www.vie-publique.fr/eclairage/18846-neutralite-du-net-une-question-economique-ou-democratique>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.

¹⁹ Conseil d'État, Droits, s. 93-97.

²⁰ Conseil d'État, Droits, s. 98.

²¹ Conseil d'État, Droits, s. 98-104.

²² Conseil d'État, Droits, s. 132.

B. Çift Yönlü Etkiler

Raporun ikinci bölümünde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunması itibarıyla çift yönlü (*ambivalent*) bir vakıa olarak nitelenen dijitalleşmenin, hâlihazırdaki temel hakların korunması rejimi üzerinde tekraren düşünmeyi gerektirdiği vurgulanmaktadır.²³ Dijitalleşme hukukta ciddi değişikliklere yol açmış, ancak bu değişiklikler henüz bir denge noktasına (*point d'équilibre*) ulaşamamıştır. Zira hukuk, teknolojik gelişmelere cevap vermeye / onları kavramaya çalışırken, başka yeni gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Hukukun geride kalışı, bu alanın bizzat (özü bakımından) çift yönlü olmasının sonucudur. Dijital teknolojiler üzerinde yasama yahut yürütme organı tarafından belli bir riski önlemek için alınacak her tedbirin, o teknolojinin doğuracağı birçok faydayı yok etme ihtimali bulunmaktadır.²⁴

Kişisel verilerin korunması alanında mevcut düzenlemeleri yeniden düşünmeyi ve sürekli güncellemeyi gerektiren riskler, raporda altı madde halinde teşhis edilmiştir:²⁵

- Kişisel verilerin sahibinin iradesi dışında yayılması.
- Doğrudan doğruya bireyleri hedef alan kişiselleştirilmiş reklamların gün geçtikçe artması.
- Müşterileri kişisel verilerini kullanarak farklılaştırma gibi istismarcı ticari pratiklerin çoğalması.
- Kişilerin itibarının; sigorta yaptırmalarını, kredi almalarını veya iş bulmalarını kısıtlayacak şekilde sarsılması.
- Verilerin doğrudan doğruya şahıslara veya mülkiyete zarar vermek üzere kullanılması.
- Kamusal otoritelerin kamu düzenini ve milli güvenliği koruma bahanesiyle kişisel verileri aşırı kullanması.

Teşhis edilen bu risklerin giderilmesi için, raporda dört ilave çözüm yolu önerilmiştir:²⁶

²³ Conseil d'État, Droits, s. 153-260.

²⁴ Conseil d'État, Droits, s. 153.

²⁵ Conseil d'État, Droits, s. 159-162.

²⁶ Conseil d'État, Droits, s. 179.

- Kişilere kendi verilerinin kullanılmasını daha fazla kontrol etme kabiliyeti verecek teknolojilerin sunulması.
- Yazılımı ve onunla bağlantılı nesneleri tasarlayanlardan son kullanıcılara uzanan ve veri işleyen sorumluluğunu tamamlayıcı bir sorumluluklar zincirinin (*chaîne de responsabilités*) tanımlanması.
- Kişisel verilerin sirkülasyonuna özel önem verilmesi.
- İç ve dış denetimlerle güvence altına alınmak üzere, şekli beyan mantığından *düzenlemelere devamlı uygunluk* mantığına geçilmesi.

Dijitalleşme, iletişimin izlenmesi ve denetlenmesi bakımından kamu otoritelerine yeni imkânlar sunmaktadır. Bu durum, özgürlük-güvenlik dengesini bozma potansiyeli sebebiyle, mevcut koruma mekanizmalarının gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Raporu Avrupa Adalet Divanı'nın 08.04.2014 tarihli *Digital Rights Ireland* kararı,²⁷ mezkûr gözden geçirme ihtiyacına örnek olarak gösterilmektedir.²⁸ Bu kararla; üye devletlerin, haberleşme operatörlerine kullanıcılara ait bağlantı verilerini altı aydan iki yıla kadar saklama yükümlülüğü getirmesini öngören 15.03.2006 tarih ve 2006/24/EC sayılı Avrupa Birliği Direktifi'nin geçersizliğine hükmedilmiştir. Avrupa Birliği Adalet Divanı'na göre; ciddi / ağır suçların takibi, tespiti ve soruşturulması amacıyla getirilen bu genel yükümlülük; Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 7. ve 8. maddelerinde düzenlenen özel hayata saygı ve kişisel verilerin korunması haklarına ölçüsüz bir müdahale teşkil etmektedir. Karar uyarınca böyle bir saklama yükümlülüğü, genel ifadelerle değil, ancak bireylere çeşitli teminatlar sunan özel ve detaylı bir düzenleme yapılmak suretiyle getirilebilecektir.

Ağ tarafsızlığı (*neutralité du net / net neutrality*) konusunda raporun birinci bölümünde ele alınan tartışmalar, ikinci bölümde bir sonuca bağlanmaktadır: *Conseil d'État*, ağ tarafsızlığı ilkesinin pozitif hukuka derç edilmesi taraftarıdır.²⁹ Raporun yayımlanmasından yaklaşık bir yıl sonra çıkarılan 25.11.2015 tarih ve 2015/2120 numaralı Avrupa Birli-

²⁷ CJUE, GC, 8 avril 2014, Digital Rights Ireland. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012CJ0293>)

²⁸ Conseil d'État, Droits, s. 197-201.

²⁹ Conseil d'État, Droits, s. 217-218.

ği regülasyonu,³⁰ ağ tarafsızlığını teminat altına almayı amaçlamıştır.³¹ Ertesi sene (2016) Fransa'da yürürlüğe giren *Dijital Cumhuriyet Kanunu* (*Loi pour une République numérique*)³² ise, bu ilkeyi pozitif hukuka açıkça dâhil etmiş ve detaylı bir şekilde düzenlemiştir (m. 40 ila 47). İkinci bölümde ayrıca dijital platformların erişim sağlayıcılardan ayrı bir hukuki statüye sokulması ve kullanıcılarına karşı sadakat yükümlülüğüne (*obligation de loyauté*) tabi tutulması önerilmiştir.³³ Sonraki yıl çıkarılan Dijital Cumhuriyet Kanunu, bu hususu da ayrıca düzenlemiştir (m. 49 ila 53). Söz konusu gelişmeler, bir müessese olarak *Conseil d'État*'ın pozitif hukuku öngörme (ve hatta biçimlendirme) kabiliyetine işaret etmektedir. Başka bir deyişle, *Conseil d'État*'ın yıllık raporlarını okuyarak Fransız pozitif hukukunun hangi yöne evrileceğini tahmin etmek mümkündür.

Conseil d'État, klasik sesli-görüntülü yayınlar (radyo-televizyon) alanındaki regülasyon faaliyetine ilişkin teorik temellerin, internet üzerinden yapılan sesli-görüntülü yayınlar bakımından tam anlamıyla geçerli olmadığı kanaatindedir. Bu sebeple raporda, iletişim operatörlerine genel internet ortamında yapılan sesli-görüntülü bütün yayınların içeriğini (hukukî olup olmamaları yönünden) ayrıştırma ödevi yüklenmesinin gerçekçi olmadığı, böyle bir ödevin ancak özelleşmiş servisler için getirilebileceği ifade edilmektedir.³⁴

İkinci bölümde, dijital platformlarca kullanılan algoritmaların hangi esaslara tabi olacağına dair düşüncelere de yer verilmiştir. Algoritmalar, özgürlükler açısından üç risk kaynağını bünyesinde barındırmaktadır:³⁵

- İnternet kullanıcısının, bizzat kontrol edemediği bir *kişiselleştirme* alanı içerisinde mahpus kalması.

³⁰ Règlement (UE) 2015/2120 du Parlement européen et du Conseil du 25 novembre 2015. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R2120>)

³¹ Emmanuel Derieux, "Le principe de « neutralité du Net » en droit européen", La revue européenne des médias et du numérique, N°54bis-55, Automne 2020, <https://la-rem.eu/2021/01/le-principe-de-neutralite-du-net-en-droit-europeen?action=genpdf&id=15270>, Erişim Tarihi: 17.07.2023, s. 1-2.

³² Loi n° 2016-1321 du 7 octobre 2016 pour une République numérique. (<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000033202746>)

³³ Conseil d'État, Droits, s. 219.

³⁴ Conseil d'État, Droits, s. 231-233.

³⁵ Conseil d'État, Droits, s. 234-236.

- Algoritma sonuçlarının nesnel ve yanılmaz olduğuna yönelik yanlış bir inancın yaratılması.
- Kişisel verilerin kullanıcıya hissettirilmeksizin (sinsi bir şekilde) kötüye kullanılmasından yeni hakkaniyet sorunlarının doğması.
- Raporda, algoritmaların kamu otoritelerince nasıl denetlenebileceği konusunda ise üç yöntem önerilmektedir:³⁶
- Algoritmalar vasıtasıyla karar verme süreçlerinde etkin insan müdahalesinin temin edilmesi.
- Bir kişi hakkında / kişinin aleyhine sonuç doğurabilecek kararların algoritmalar aracılığıyla alınması halinde şeffaflığı sağlayacak ve usuli güvenceler sunacak tedbirlerin devreye sokulması.
- Özellikle gayrimeşru ayrımcılıkların tespit edilmesini içerecek şekilde, algoritmalar tarafından üretilen sonuçlar üzerindeki denetimin geliştirilmesi.

Dijitalleşme, ulusal sınırları aşan bir fenomendir. Bu durum, milletlerarası özel hukukun sıradan vatandaşların hayatına daha önce hiç olmadığı kadar girmesi anlamına gelmekte ve hukuk kurallarının yer bakımından uygulanması (mülklik - *territorialité*) bakımından sorunlar doğurmaktadır. Hukukun sadeleştirilmesi ve erişilebilir kılınması gerekliliğine dikkat çekilen raporda, vatandaşların temel haklarını ve özellikle adil yargılanma haklarını korumak için dijital ortamlardan kaynaklanan uyuşmazlıklara ilişkin bazı maddi hukuk kurallarının (özellikle kişisel verilerin korunmasına ve milli güvenlik amacıyla getirilecek işbirliği yapma zorunluluğuna ilişkin kuralların) *doğrudan uygulanan kurallar* (*lois de police - overriding mandatory rules*)³⁷ olarak ni-

³⁶ Conseil d'État, Droits, s. 237-239.

³⁷ Doğrudan uygulanabilir kurallar (başka bir ifadeyle *müdahaleci kurallar*), Kıta Avrupası milletlerarası özel hukuk doktrininde geliştirilen bir yaklaşımdır. Yabancılık unsuru taşıyan ilişkilerde bu kurallar, *lex causae* ne olursa olsun, forum devletin menfaati gereği uygulanırlar. Kendi uygulama alanını bizzat belirleyen bu kuralların iç hukuk kuralı olarak hizmet ettikleri menfaatin, milletlerarası ilişkilerde de varlığını sürdürdüğü kabul edilir. Başka bir deyişle forum devletin doğrudan uygulanabilir kurallar vasıtasıyla korunmasını istediği menfaat o kadar güçlüdür ki, normalde uyuşmazlığa tatbik edilecek hukuk, aslında yabancı bir ülkenin hukuku bile olsa, forum devleti bundan sarfınazar ederek uyuşmazlığa kendi hukuk kuralını uygulamaktadır. Sibel Özel, "Milletlerarası Özel Hukukta Uygulanacak Hukukun Lex Fori Esasına Göre Belirlenmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, Yıl: 2022, s. 967.

telendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.³⁸ Böylece devletlerin tarafların milliyetinden yahut ikametgâhından bağımsız olarak sınırları içerisindeki bütün ihtilaflara aynı kuralları tatbik etmesi ve temel hakların korunması rejiminin parçalanmaması temin edilmiş olacaktır.

C. Temel Hakların ve Kamu Yararının Hizmetinde Bir Dijitalleşme

Raporun üçüncü ve son bölümünde, dijitalleşme olgusunu bireysel haklara ve kamu yararına hizmet eden bir enstrümana dönüştürmenin imkânı sorgulanmaktadır.³⁹ Bölüm, kişisel verileri koruma hukukunun yetersizliğine ilişkin bir tespitle başlamaktadır: Mevcut haliyle bu hukuk, kişilere sadece veri işleme sürecinin tamamen dışında kalma imkânı tanımaktadır ki, bu da insanların -pratik sebeplerle- neredeyse hiçbir zaman tercih etmedikleri / etmek istemeyecekleri bir seçenektir. Yapılması gereken, bireyleri sunulan hizmetin içeriği ve kendi verilerinin nasıl işleneceği konusunda daha belirleyici bir pozisyona taşımaktır. Bireyin güçlendirilmesini ve özerkleştirilmesini esas alan bu yaklaşım dâhilinde gerçekleştirilecek kamusal müdahaleler, temel hakların savunulması bağlamında vatandaşların hareket kabiliyetini de artıracaktır.⁴⁰ Dijital teknolojiler; sağlık, kültür, güvenlik ve idarî usulün basitleştirilmesi gibi birçok alanda ciddi faydalar sağlayabilir. Devlet ve kamu tüzel kişilerinin bu faydaları hayata geçirmek için yine hukuki bir çerçeveye ve hukuki araçlara ihtiyacı vardır. Üçüncü bölümde söz konusu hukuki çerçevenin ve muhtemel hukuki araçların neler olabileceği üzerinde de durulmaktadır.⁴¹

Conseil d'État, kişisel verilerin hukukî niteliği hususunda mülkiyetçi görüşü reddetmektedir. Kişisel verileri mülkiyet hakkının konusu kılan bu görüş,⁴² bireylerin finansal çıkarlarını düşünerek verilerinin

³⁸ Conseil d'État, Droits, s. 240.

³⁹ Conseil d'État, Droits, s. 261-332.

⁴⁰ Conseil d'État, Droits, s. 261-262.

⁴¹ Conseil d'État, Droits, s. 262-263.

⁴² Mülkiyetçi görüş, konuya iktisadi açıdan yaklaşmakta ve daha çok Anglo-Sakson hukuk sistemine (Common Law) mensup ülkelerde kabul görmektedir. Bu görüş de kendi içinde kişisel veriyi şey / eşya olarak vasıflandıran yaklaşım ve kişisel veriyi fikrî mülkiyet olarak nitelendiren yaklaşım olmak üzere iki alt fraksiyona ayrılmaktadır. Sinan Sami Akkurt, "Kişisel Veri Kavramının Hukukî Niteliğine İlişkin Yaklaşımlara Mukayeseli Bir Bakış", *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2020, s. 22-25.

işlenmesi konusunda daha duyarlı ve dikkatli davranacağı düşüncesiyle savunulmaktadır. *Conseil d'État*, bireylerin veri işleyenlere karşı güçlendirilmesi lüzumunu kabul etmekle beraber, mülkiyetçi görüşün, kamusal otoritelerin düzenleme alanını kısıtlamak itibarıyla işleri daha da içinden çıkılmaz hale getireceği kanaatindedir. Bireylere kişisel verileri üzerinde tanınması gereken hak, mülkiyet hakkından ziyade, öz-belirleme hakkı (*droit à l'autodétermination*) olmalıdır.⁴³ Raporda Federal Almanya Anayasa Mahkemesi'nin 1983 yılında benzer görüşleri ortaya koyduğu meşhur *Nüfus Sayımı Kararı*'na da atıf yapılmaktadır. Vatandaşlara ilişkin son derece ayrıntılı bilgilerin anketler aracılığıyla toplanmasını ve toplanan bilgilerin muhtelif idari makamlarla paylaşılmasını öngören Nüfus Sayımı Kanunu'nu (*Volkszählungsgesetz*) iptal eden bu kararda; *bilgilerin geleceğini belirleme hakkı* (*informationelle Selbstbestimmung*), insan onurunun ve kişiliği serbestçe geliştirme hakkının bir gereği olarak vazedilmektedir.⁴⁴

Dijitalleşmeyi temel haklara hizmet eden bir sürece dönüştürme bağlamında kişilerin hareket kabiliyetinin artırılması, rapora göre bireysel ve kolektif olmak üzere iki düzeyde ele alınmalıdır. Bireysel düzey için getirilen başlıca öneriler şunlardır:⁴⁵

- Veri koruma otoritelerine (Türkiye'deki Kişisel Verileri Koruma Kurumu gibi), bireylerin kendi verilerinin kullanılması üzerindeki kontrolünü güçlendirecek teknolojileri teşvik etme görevinin verilmesi.
- Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın *Google Spain* kararıyla⁴⁶ tanınan, internet ortamındaki içeriğin arama motorlarında listelenmemesi talep etme (unutulma) hakkının (*droit au déréférencement*) etkin bir şekilde hayata geçirilmesi.
- Kişisel verilerin korunmasına özgü bir ihbar hakkının (*droit d'alerte*) düzenlenmesi.

⁴³ Conseil d'État, Droits, s. 264-269.

⁴⁴ Elif Küzeci, "İstatistikî Birimler ve Bilgilerin Geleceğini Belirleme Hakkı", İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 32, Yıl: 2014, s. 53-56.

⁴⁵ Conseil d'État, Droits, s. 274-283.

⁴⁶ CJUE, GC, 13 mai 2014, Google Spain SL. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012CJ0131>)

Kolektif düzey için getirilen başlıca öneriler ise şöyledir:⁴⁷

- Kişisel verilerin korunması konusunda belli tüzel kişilerin mahkemeden ihlalin durdurulmasına yönelik yargısal emir almasına imkân veren bir toplu dava türünün yaratılması.
- Veri koruma otoritelerinin bütün bildirilerine / beyanlarına ve veri işleme izinlerine açık erişim sağlanması.
- Dijital platform kullanıcılarının, kullandıkları siteye hangi içeriklerin konulabileceğini düzenleyen editoryal kuralların belirlenmesi sürecine katılımının temin edilmesi.
- Veri koruma otoritelerine, dijital teknolojiye ilişkin etik sorunlar / meseleler üzerine düzenli olarak kolektif tartışmalar yürütme görevinin verilmesi.

Kişisel verilerin korunmasına ilişkin hukuki çerçeve, kişisel verilerin bugüne nazaran daha az dolaşımda bulunduğu ve daha kısıtlı bir ekonomik değer arz ettiği yıllarda çizilmiştir. Ortaya çıkan yeni tehditler karşısında temel hakların güvence altına alınabilmesi için *Conseil d'État*'ın, kamusal otoriteler tarafından alınmasını önerdiği bazı tedbirler, aşağıdaki gibidir:⁴⁸

- Kişisel verilerin istatistiksel yeniden-kullanımının, bu verilerin güvenli bir şekilde anonimleştirilmiş olması şartına bağlanması.
- Veri koruma otoritelerinin veri sorumlularına yönelik danışmanlık ve destek fonksiyonunun güçlendirilmesi.
- İşlenmesi en riskli olan veri kategorilerinin tespit edilerek bu alanlarda denetimi artıracak ön-konsültasyon (*consultation préalable*) ve süreli / periyodik ruhsatlandırma gibi yöntemlerin benimsenmesi.
- Bir birimden (kurum, kuruluş, şirket, dernek gibi) başka birimlere veri koruma otoritesinden izin alınmaksızın transfer edilmiş kişisel verilere istinaden yapılan hukukî işlemlerin mutlak hükümsüzlüğünün kabul edilmesi.
- Barındırma hizmeti (*hosting*) sunanlara ve dijital platformlara, daha önce geri çekilmiş içeriklerin yeniden görünür olmasını belirli bir süre için önleme yükümlülüğünün getirilmesi.

⁴⁷ Conseil d'État, Droits, s. 283-288.

⁴⁸ Conseil d'État, Droits, s. 289.

- Dijital teknolojilerin kullanılmasından doğan ve ilgililerin normalde yargı yoluna gitmek yerine haklarından vaz geçmeyi yeğleyecekleri *küçük uyuşmazlıklarda (petits litiges)* arabuluculuk (*médiation*) yolunun öngörülmesi.
- Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin elindeki bütün veri tabanlarının, anonimleştirilmek suretiyle erişime açık hale getirilmesi.

II. KAMU GÜCÜ VE DİJİTAL PLATFORMLAR: UBERLEŞMEYE EŞLİK ETMEK

Çalışma kapsamında incelenecek ikinci rapor,⁴⁹ 2017 yılında hazırlanmış olup “*Kamu Gücü ve Dijital Platformlar: Uberleşmeye Eşlik Etmek (Puissance publique et plateformes numériques: accompagner l’ubérisation)*” başlığını taşımaktadır. Başlıkta kullanılan ve bu çalışmada *uberleşme* şeklinde Türkçeleştirilen *ubérisation*, meşhur bir start-up olan *Uber* firmasının adından türetilerek Fransızcanın söz varlığına yeni girmiş bir kelimedir. *Larousse* sözlüğüne göre *ubérisation* sözcüğü; “*aynı hizmeti daha düşük fiyatlarla, çoğunlukla internetteki rezervasyon platformları aracılığıyla ve maaşlı çalışanlardan ziyade serbest çalışanlar eliyle sunan yeni bir oyuncunun gelişile bir şirketin veya faaliyet sektörünün ekonomik modelinin sorgulanması*” anlamına gelmektedir.⁵⁰ Sözlüğe göre kelimenin fiil hali olan *ubériser* ise “*mevcut bir ekonomik modeli, özellikle dijital platformları kullanmak suretiyle işe yaramaz hale getirmek*” anlamı taşımaktadır.⁵¹ Uberleşme olgusu karşısında Fransız sisteminin güçlü ve zayıf yanlarını tespit ederek hukuk politikasına yön vermeyi amaçlayan⁵² raporun hemen başında, önceki raporlardan farklı olarak,⁵³ dijital platformlara ilişkin bazı teknoloji terimlerinin açıklandığı küçük bir sözlüğe de yer verilmiştir.⁵⁴

⁴⁹ Conseil d’État, *Puissance publique et plateformes numériques : accompagner l’ubérisation*, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 2017, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/puissance-publique-et-plateformes-numeriques-accompagner-l-uberisation>, Erişim Tarihi: 18.07.2023. (Ubérisation)

⁵⁰ Larousse, “Ubérisation”, <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/ub%C3%A9risation/188213>, Erişim Tarihi: 18.07.2023.

⁵¹ Larousse, “Ubériser”, <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/ub%C3%A9riser/188418>, Erişim Tarihi: 18.07.2023.

⁵² Conseil d’État, *Ubérisation*, s. 31.

⁵³ Conseil d’État, *Ubérisation*, s. 7.

⁵⁴ Conseil d’État, *Ubérisation*, s. 25-28.

A. Platformlar Kapitalizmine Doğru

Raporun birinci bölümü, hukukî bir analiz yapmaktan ziyade, dijital platformların mahiyetini ve sosyo-ekonomik etkilerini ele almaktadır. *Conseil d'État*'a göre dijital platformların, içerisinde ekonomik ilişkilerin yoğunlaştığı bir mübadele ekosistemi olarak öne çıkmasını sağlayan dört temel özelliği vardır.⁵⁵

- Çok sayıda insanı, herhangi bir ek maliyet olmaksızın, üreticilerle tüketiciler arasında mübadeleyi artıracak şekilde örgütleyebilmesi.
- Kullanıcıya sunulacak hizmetin mümkün olabildiğince (neredeyse tamamen) bireyselleştirilmesine dayanan bir ekonomik model getirmesi.
- Kullanıcılar arasında, mübadelenin katlanarak artmasını sağlayan bir güven ilişkisi kurması.
- Platform aracılığıyla gerçekleştirilen işlemlerin maliyetinin geri çevrilemez bir şekilde sifıra yaklaşması.

Uberleşme sürecinde dijital platformlar, geleneksel ekonomideki araçların yerine geçmekte ve onların kârından pay almaktadır. Rekabeti artıran uberleşme, aynı zamanda kamu gücü tarafından hâlihazırda tanzim edilmiş sektörlere ilişkin hukukî boşlukları, tutarsızlıkları ve yetersizlikleri de açığa çıkarmaktadır.⁵⁶ İktisadî etki doğurarak uberleşme sürecinde rol oynayan dijital platformlar, raporda beş kategori altında toplanmıştır:⁵⁷

- Ortak malların (*biens communs*) üretilmesi için kurulan platformlar (*Wikipedia* gibi)
- Maliyet veya masraf paylaşım platformları (*BlaBlaCar* gibi)
- İştirak ekonomisi (*économie contributive*) platformları (*Waze* gibi)
- Aracılık / simsarlık platformları (*Amazon* gibi)
- Faaliyet / iş görme platformları (*Uber* gibi).

⁵⁵ Conseil d'État, *Ubérisation*, s. 37-39.

⁵⁶ Conseil d'État, *Ubérisation*, s. 41-45.

⁵⁷ Conseil d'État, *Ubérisation*, s. 48-49.

Conseil d'État'ya göre dijital platformlarca yaratılan ağ ekonomisi, XIX. yüzyılın başlarından beri egemen olan sınai ekonominin piramit biçimindeki / hiyerarşik örgütlenme modelini temelinden sarsmaktadır. Yaratılan yeni ekonomi, toplumda yükselen iştirakçi ve paylaşımcı beklentilere hitap etmektedir. Bununla birlikte, dünya çapındaki platformların yine iktisadî ve kapitalist amaçlar çerçevesinde kurulduğu / işletildiği ve söz konusu platformlarca oluşturulan küresel-yatay ağın da kamu gücü tarafından düzenlenmesi gereken yeni derebeylikler / feodal yapılar üretebileceği unutulmamalıdır.⁵⁸ Platform ekonomisini biçimlendiren ve güçlendiren yapay zekâ (algoritmalar), nesnelerin interneti ve blok zincir gibi teknolojilerin her biri, muhtelif toplumsal beklentileri / ihtiyaçları karşılamakla beraber, kişisel verilerin korunması, güvenlik ve etik gibi alanlarda kamu gücünün müdahalesini icap ettiren birçok sorun da doğurmaktadır.⁵⁹

B. Ekonomik Parçalanmadan Hukukî Değişimlere

İkinci bölüm, uberleşme olgusunun hukuk alanındaki etkilerine odaklanmaktadır. *Conseil d'État*; platformlar ekonomisinin, devletin iktisadî hayata müdahalesine ilişkin mevcut hukukî formları bozduğu kanaatinde. Piyasa ekonomisinin merkezî kavramı olan fiyat, platform ekonomisinde bulanık hale gelmiştir. Zira dijital platformlar, doğaları itibarıyla saf ve mükemmel anlamda bir pazar olmaktan uzaktır. Kullanıcı verileri, platform ekonomisinin yan-ürünüdür. Bu ekonomide oluşan fiyat, söz konusu verilerin iktisadî değerini içermediği için, aslında kullanıcıların ödediği gerçek bedele karşılık gelmemektedir. Ağ etkisi (*effet de réseau*) ise başka bir sorundur. Herhangi bir dijital platform, belli bir eşiği aştıktan sonra, ağ etkisi sebebiyle bir anda sektöre hâkim olarak tekelleri bir karakter kazanabilmektedir. Bu durum, platform ekonomilerinin de kamu gücü tarafından, yenilenmiş bir hukukî çerçeve içerisinde düzenlenmesi ve denetlenmesi gerektiğini göstermektedir.⁶⁰

Tüketici hukuku başta olmak üzere, vergi hukuku ve ticaret hukuku gibi birçok alana ait hukuk kurallarının uygulanması, *profesyonel olan ile profesyonel olmayan* arasında yapılan teorik ayrıma bağlıdır.

⁵⁸ Conseil d'État, Ubérisation, s. 52-55.

⁵⁹ Conseil d'État, Ubérisation, s. 55-68.

⁶⁰ Conseil d'État, Ubérisation, s. 71-74.

Platform ekonomisinde ise çok sayıda insan; kâh üretici, kâh tedarikçi, kâh satıcı sıfatıyla hareket eder. Kendiliğinden / spontane biçimde oluşan söz konusu insan topluluklarının nitelendirilmesi de mümkün değildir. Bu durum, hukukî yükümlülükler bakımından, geleneksel şekilde faaliyet gösteren aktörlerle dijital platformlar arasında bir asimetriye de yol açmaktadır. Geleneksel-sınai ekonomide idarî kamu hizmetleri kapsamında gerçekleştirilen denetimin ve tahsilat işlemlerinin muhatabı, merkezî-hiyerarşik yapılardır. Söz konusu denetim ve tahsilat mekanizmalarının, platform ekonomisinde ortaya çıkan eşitler-arası / denkler-arası (*de pair à pair*) etkinliklere nasıl uyarlanacağı, raporda dikkat çekilen başka bir tartışma konusudur.⁶¹ Yukarıda incelenen 2014 tarihli yıllık raporun işaret ettiği hukukun mülkiliğine ilişkin sorunlar da, burada tekraren gündeme getirilmektedir.⁶²

Dijital platformlar, ücretli çalışmayı tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bununla birlikte, meslekî faaliyetin ağırlık merkezini ücretli çalışmadan atipik istihdama tedrici olarak kaydıran hâlihazırdaki eğilimi hızlandırmıştır. Geleneksel-sınai ekonomi için tasarlanan yürürlükteki hukuk düzeninde, ücretli çalışma ile bağımsız çalışma (serbest meslek) arasında bir ikilik vardır. *Conseil d'État*'a göre artık fazlasıyla radikal hale gelen bu ikiliğin aşılması gerekmektedir. Fransa'da ve diğer birçok Avrupa ülkesinde dijital platformlar kapsamında çalışanlar, yargı yoluna giderek, kendilerinin bağımsız çalışan (serbest meslek erbabı) olarak değil, işçi olarak nitelendirilmelerini talep etmektedir. Böyle bir yeniden-nitelendirme yaparak söz konusu ilişkiye iş hukukunu uygulamanın hem dijital platformlar hem de bu platformlar kapsamında çalışanlar açısından ciddi sonuçları vardır. Zira dijital platformların yarattığı ekonomik model, iş hukukunun mevcut haline zaten temelden aykırıdır. Fransa'da bugüne dek iş ve sosyal güvenlik mevzuatında bazı değişiklikler yapılmış, ancak bunlar da doğal sınırlarına ulaşmıştır. *Conseil d'État*, dijital platformları tamamen yasadışı ilan etmenin gerçekçi bir fikir olmadığı kanaatindedir. Rapora göre platform çalışanlarına özgü bir statü yaratılması veya gerçekleştirilen faaliyetin niteliğinden / statüsünden ziyade tek tek çalışan kişilere ve onların meslekî kariyerine odaklanan bir sosyal güvenlik sisteminin tasarlanması daha yerinde bir çözüm olacaktır.⁶³

⁶¹ Conseil d'État, Ubérisation, s. 76-81.

⁶² Conseil d'État, Ubérisation, s. 82-83.

⁶³ Conseil d'État, Ubérisation, s. 84-89.

Uberleşme, çalışanları ve üreticileri küçük parçalara ayırarak geleneksel sosyal dayanışma bağlarını koparmıştır. Buna mukabil; internet üzerinden örgütlenen, işbirlikçi, iştirakçi / kooperatifçi ve evrensel yeni bir tür dayanışma (e-dayanışma) ortaya çıkmıştır. Bu yeni dayanışma türü sosyal medya kampanyaları, forumlar, gruplar ve çevrimiçi dilekçeler (imza kampanyaları) şeklinde kendisini göstererek sosyal ve katılımcı demokrasiyi canlandırmaktadır. Dijital platform çalışanları, özellikle karşılaştıkları idarî / hukukî güçlükleri aşmak için iş birliğine gitmekte, ihtiyaç duydukları evrak ve bilgileri birbirleriyle ücretsiz olarak paylaşmaktadır. *Conseil d'État*, bir karşı-güç oluşturarak çalışanların elini güçlendiren bu yeni dayanışma biçiminin, temel hakların korunması bakımından önemli olduğu kanaatinde-dir.⁶⁴

Kamu gücü kullanan makamlar, kamu tüzel kişileri, kamusal otoriteler ve bir bütün olarak kamu hizmeti de uberleşme olgusundan azade değildir. Güvenlik, çevre, insan onuru veya temel haklar gibi ortak / kamusal değerlerin korunması ihtiyacının hâlâ devam etmesi, kamu gücü kullanan makamların ve onların sundukları kamu hizmetlerinin olduğu gibi kalacağı anlamına gelmemektedir. Uberleşme, otorite-devlete meydan okumaktadır. Raporda uberleşmenin, bir otorite olarak devletin bazı işlevlerini zorladığına işaret edilmektedir. Örneğin sertifikasyon (ruhsatlandırma, belgelendirme ve onaylama) işlevinin kamusal makamların tekelinden çıkma ihtimali vardır. Verili bir referans sistemine göre bir niteliğin mevcudiyetini veya bir durumun uygunluğunu tespit etmekten ibaret olan sertifikasyon işlevinin artık devletin hiçbir dahli olmaksızın, dijital platformlar tarafından gerçekleştirilmesi mümkündür. Kamu gücü, bu alandaki otoritesini tekrar kazanabilmek için yeni yöntemler bulmak zorundadır. Hükûmet tarafından geliştirilen *FranceConnect* uygulaması,⁶⁵ söz konusu yeni yöntemlerin başarılı olabileceğini göstermektedir.

⁶⁴ Conseil d'État, Ubérisation, s. 90-93.

⁶⁵ FranceConnect, Fransız Hükûmeti tarafından ücretsiz olarak sunulan ve vatandaşların kendilerini diğer dijital kamu hizmetlerine elektronik olarak tanıtmak için mevcut kimlik bilgilerini kullanmalarına izin veren merkezi bir kimlik otoritesidir. FranceConnect sayesinde tasarımcıların, kullanıcıları için bir elektronik kimlik doğrulama sistemi geliştirmelerine gerek kalmamaktadır. Devlet böylece internet ortamında Facebook / Google aracılığıyla bağlan yerine FranceConnect aracılığıyla bağlan seçeneğini yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. "Tout savoir sur FranceConnect", FranceConnect, <https://franceconnect.gouv.fr/franceconnect>, Erişim Tarihi: 20.07.2023.

Genel ve ortak ihtiyaçların dijital platformlar aracılığıyla klasik kamu hizmetlerine nazaran çok daha ucuz bir şekilde karşılanabilmesi, kamu hizmetlerinin örgütlenme biçiminde de değişikliğe gidilmesi sonucunu doğuracaktır. Devlet, mevcut hiyerarşik / piramit biçimindeki yapısını gevşeterek, kendisini platformların platformuna (bir nevi meta-platforma) dönüştürmek zorunda kalabilir.⁶⁶

C. Kamu Gücü, İnovasyon ve Hukuk

Raporun üçüncü ve son bölümünde, uberleşme olgusunun yarattığı hukukî sorunların çözümüne yönelik somut öneriler geliştirilmektedir. Toplam yirmi bir öneri arasından seçilmiş bazı öneriler şunlardır:⁶⁷

- Hem dijital platformda hem de fiziksel olarak (gerçek dünyada) gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlere uygulanacak hukukun birliği ilkesinin benimsenmesi (her iki faaliyet türüne de uygulanacak bir hukukî çerçevenin oluşturulması).
- İşçilerin Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı (*Charte communautaire des droits sociaux fondamentaux des travailleurs*) kapsamında, bütün çalışanlara aynı sosyal haklardan yararlanabilme imkânının tanınması.
- Tüketici hukukundaki *profesyonel / meslekî* kavramının, *bir mal veya hizmetin tüketilmesi* eylemi merkeze alınarak yeniden inşa edilmesi.
- Yapay zekâ algoritmaları kullanan dijital platformlar için oto-regülasyon işlevi görmek üzere, Isaac Asimov'un üç robot yasasına benzer temel prensipler geliştirilmesi ve uygunluk / hesap verebilirlik denetiminin bu prensipler üzerinden yapılması. Algoritmaların işleyişi bakımından sadakat ve sorumluluk prensiplerinin kabul edilmesi.
- Herkese dijitalleşme eğitimi hakkı tanınması (herkesin dijitalleşme konusunda yeterince bilgi sahibi olmasına yönelik bir eğitim sistemi).
- Bireysel / küçük girişimcilerin önündeki idarî / bürokratik engellerin ortadan kaldırılması.

⁶⁶ Conseil d'État, Ubérisation, s. 94-104.

⁶⁷ Conseil d'État, Ubérisation, s. 143-148.

- Dijital platformların, vergiye tabi işlemlere ilişkin verilerini ilgili idarelere sunmakla yükümlü tutulması. Dijital platformlar üzerinden elde edilen gelirlerin diğer faaliyetler neticesinde elde edilen gelirlerle eşit bir şekilde vergilendirilebilmesi için mevzuatın gözden geçirilmesi.
- *Unicorn* niteliğindeki girişimlerin ortaya çıkması için özel yatırım fonları gibi finansman kaynaklarının artırılması.
- Araştırma programları ve endüstriyel programlar aracılığıyla *start-up*'ları destekleyecek ajansların oluşturulması.
- Dijital platform çalışanlarının haklarını savunma kabiliyetini artıracak (işçilerin sendikaları gibi) yeni temsil biçimlerinin teşvik edilmesi.
- Bireylerin (işçi, serbest meslek erbabı gibi) statülerden bağımsız olarak çalışma hayatlarının / kariyerlerinin tamamında elde ettikleri sosyal hakları kapsayacak bir kişisel faaliyet hesabının (*compte personnel d'activité*) oluşturulması.
- Dijital platformların alternatif teşkil etmeye (rakip olmaya) başladığı kamu hizmetlerinin tespit edilerek hizmetin örgütlenme ve sunulma biçiminde gerekli değişikliklerin yapılması.
- Kamu personelinin görev yaptıkları alana ilişkin teknolojik / dijital gelişmelere dair bilgi sahibi olmasını ve bu bilgilerin güncellenmesini sağlayacak hizmet içi eğitimlere sürekli biçimde tabi tutulması.
- Dijital ağların korunması faaliyetinin açıkça bir kamu hizmeti olarak öngörülmesi.
- Yapılacak bütün hukukî reformların öncesinde, ilgili sektördeki tüm aktörlerden oluşan ve hızlı çalışan organlar oluşturulması ve getirilecek kuralların meşruiyetinin, gerekliliğinin ve orantılılığının bu organlar marifetiyle detaylı olarak incelenmesi. Böylece eski ve yeni ekonominin oyuncularını arasında adaletin sağlanması.

III. SOSYAL AĞLAR: KAMU GÜCÜNE YÖNELİK SORUNLAR VE İMKÂNLAR

İncelenecek son rapor,⁶⁸ 2022 tarihli olup “Sosyal Ağlar: Kamu Gücüne Yönelik Sorunlar ve İmkânlar (*Les réseaux sociaux: enjeux et opportunités pour la puissance publique*)” başlığını taşımaktadır. *Conseil d’État* Başkanı Didier-Roland Tabuteau, takdim yazısında raporun cevap aradığı soruları şöyle sıralamaktadır: Sosyal ağ nedir? Başlıca sosyal ağlar, hangi teknolojik ve ekonomik modele dayanmaktadır? Sosyal ağların topluma sunabileceği imkânlar ve toplum için arz ettiği tehlikeler nelerdir? Kamusal otoriteler, sosyal ağları hangi amaçlar çerçevesinde, ne ölçüde ve hangi araçlarla regüle etmelidir?

Tabuteau’ya göre sosyal ağların regülasyondan tamamen azade olması gibi bir seçenek, gerçek / günlük hayatta kazandıkları fiilî önemden dolayı, artık söz konusu değildir. Devletler, uzun süredir sosyal medya platformlarına müdahale etmemeyi yeğlemiş ve bu platformlardan kendilerini bizzat regüle etmelerini (*auto-régulation*) beklemiştir. Ne var ki sosyal ağların kendi kendine yapmaya çalıştığı regülasyonun yetersiz kaldığı, gereği gibi işlemediği ve hatta skandallara yol açtığı ortaya çıkmış durumdadır.⁶⁹

Avrupa Birliği, Fransa’nın dönem başkanlığında *Dijital Piyasalar Yasası*⁷⁰ (*Digital Markets Act*)⁷¹ ve *Dijital Hizmetler Yasası* (*Digital Services Act*)⁷² isimli iki regülasyonu yürürlüğe koymuştur. Dijital Piyasalar Yasası, dijital ortamı adil ve rekabetçi kılma amacıyla, Avrupa Komisyonu nezdinde merkezleşmiş ve özellikle büyük platformlara asimetrik yükümlülükler ve yasaklar getiren bir regülasyon modeli öngörmektedir. Dijital Hizmetler Yasası ise, platformların içerikler açısından

⁶⁸ Conseil d’État, *Les réseaux sociaux: enjeux et opportunités pour la puissance publique*, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 2022, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/reseaux-sociaux-placer-l-utilisateur-au-centre>, Erişim Tarihi: 21.07.2023. (Réseaux sociaux)

⁶⁹ Conseil d’État, *Réseaux sociaux*, s. 9-10.

⁷⁰ Çeviride *yasa* kelimesi, ilgili düzenlemelerin ulusal düzeydeki kanunlarla karıştırılmaması için kullanılmıştır.

⁷¹ Règlement (UE) 2022/1925 du Parlement européen et du Conseil du 14 septembre 2022. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R1925>)

⁷² Règlement (UE) 2022/2065 du Parlement européen et du Conseil du 19 octobre 2022. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2065>)

moderatör rolünü korumak ve onlara genel bir içerik denetimi görevi vermemekle beraber; büyük platformlara daha ağır olmak üzere, bütün dijital platformlara şeffaflık ve uygunluğa / tutarlılığa ilişkin bazı yükümlülükler getirmektedir. Tabuteau'ya göre önümüzdeki yıllar, söz konusu düzenlemelerin uygulamadaki başarısını göstermek itibarıyla önem taşımaktadır. Raporun hazırlanmasında, Fransa'nın öncülük ettiği bu düzenlemelerin başarısına katkı sağlama amacının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁷³

A. Bir Fenomen Olarak Sosyal Ağlar: Söz Altına Dönüşürken⁷⁴

Birinci bölüm, öncelikle *sosyal ağ* olgusunu tarif etmeye çalışmaktadır. Çok-yönlü nitelik arz eden sosyal ağların muhtelif türleri bulunmaktadır. Bazı sosyal ağlar daha kamusal (halka açık) iken, bazıları daha sınırlı bir kitleye hitap etmektedir. Bazıları profesyonel / mesleki kullanıma, bazıları boş zaman aktivitelerine daha uygundur. Tartışma ve içerik paylaşımı; bazı sosyal ağların ana / birincil, bazı sosyal ağların ise ikincil / ek işlevidir. Raporda *sosyal medya* veya *mesajlaşma / sohbet platformu* gibi ifadelerin tercih edilmeme sebebi de söz konusu çeşitliliiktir.⁷⁵

Conseil d'État, *sosyal ağlar (réseaux sociaux)* tabirini, yukarıda değinilen çeşitliliği ihata edecek şekilde, geniş bir anlam vererek kullanmaktadır. Dijital Piyasalar Yasası'nın da benzer bir yaklaşımla kaleme alındığı görülmektedir. Gerçekten de Dijital Piyasalar Yasası'nın 2. maddesinde aynı tabire yer verilmekte ve sosyal ağ, "*son kullanıcıların; başta sohbetler, yayınlar, videolar ve öneriler olmak üzere çeşitli araçlar vasıtasıyla birbirleriyle bağlantı kurmasına, paylaşım yapmasına, iletişime geçmesine ve birlikte keşfetmesine imkân sağlayan platform*" şeklinde tanımlanmaktadır. Raporda bu tanımın, herhangi bir normatif metinde yapılan ilk sosyal ağ tanımı olduğuna da ayrıca dikkat çekilmektedir.⁷⁶

Kamuoyunu aydınlatma amacıyla, birinci bölümde sosyal ağların bazı özellikleri hakkında bilgiler de verilmektedir. Bu kapsamda sosyal ağlara dâhil olma / kayıt koşulları ve sosyal ağların işlevleri ele alınırken, sosyal ağların kişisel veri ve algoritma kullanımına daya-

⁷³ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 10.

⁷⁴ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 27.

⁷⁵ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 33-38.

⁷⁶ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 38-41.

nan çalışma biçimleri de ortaya konmaktadır.⁷⁷ Raporda sosyal ağlar, içerdikleri ekonomik modelin nitelikleri açısından da incelemektedir. Buna göre sosyal ağlardaki ekonomik model, genellikle *kazanan çoğunu / en büyük parçayı alır (le gagnant prend l'essentiel)* formülünü güçlendirecek şekilde işlemektedir. Bu noktada, sosyal ağların yarattığı problemleri daha iyi anlamak açısından, iki sosyal ağ türünü birbirinden ayırt etmek gerekir. Sözde *halka açık* ve *ana akım* olarak anılan bazı sosyal ağlar, aslında tek bir merkezden örgütlenmekte, -ücretsiz erişim sağlayıp aksi yönde bir yanılsama yaratmalarına rağmen- kâr amacı gütmekte ve veri ticareti yapmaktadır. Bazı sosyal ağlar ise daha adem-i merkeziyetçi biçimde organize olmakta ve daha katılımcı-işbirlikçi bir çalışma tarzını benimsemektedir.⁷⁸

Birinci bölümde son olarak, sosyal ağlara uygulanacak hukuk kuralları incelenmektedir. Sosyal ağlar, tek / spesifik bir hukukî kategori teşkil etmez. Aksine, sosyal ağlara ilişkin muhtelif meselelere taalluk eden çeşitli hukukî kategoriler bulunmaktadır. Teknik / mühendislik boyutuyla telekomünikasyon, kişisel veri, algoritmalar ve yapay zekâ kategorilerini ilgilendiren sosyal ağlar, bir piyasa oyuncusu olarak aynı zamanda rekabet ve ticaret hukukunun uygulama alanına girmektedir. Kullanıcılarıyla akdî bir ilişki kurmasından dolayı sosyal ağların, sözleşme ve tüketici hukukuna ilişkin bir boyutu da vardır. Sundukları tartışma ve içerik paylaşımı imkânı sebebiyle sosyal ağlar; ifade hürriyetinin, özel hayatın, kamu düzeninin, iç güvenliğin, fikrî mülkiyetin ve çocuklar gibi dezavantajlı grupların korunmasına yönelik kurallara da tabidir.⁷⁹

Sosyal ağlar hukuku (*droit des réseaux*), yukarıda işaret edildiği gibi parçalı bir yapı arz etse de *Conseil d'État*'a göre müşterek değerlerden oluşan bir temele sahiptir. Adı geçen muhtelif hukukî kategorilerin / hukuk alanlarının gözettiği bu ortak değerler; teşebbüs hürriyeti, ifade hürriyeti, iletişim özgürlüğü, özel hayatın gizliliği ve kamu düzeninin korunmasıdır.⁸⁰ Sosyal ağların hukukî rejimi, hâlâ devam eden ve birbirini etkileyen üç hareket / eğilim / akım tarafından şekillendirilmektedir. Söz konusu akımların ilki, özel bir hak kategorisi olarak tek-

⁷⁷ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 41-47.

⁷⁸ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 47-50.

⁷⁹ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 54-65.

⁸⁰ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 55-57.

nolojik dijital buluş hakkını (*droit à l'invention technique du numérique*) ve onu takiben dijitalleşme hukukunu (*droit du numérique*) yaratan harekettir. İkincisi, ekonomik ilişkilerde aracılık faaliyetinin yeni formlarına yönelerek platformlar hukukunu (*droit des plateformes*) doğuran ve Dijital Piyasalar Yasası ve Dijital Hizmetler Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle zengin bir içerik kazanan harekettir. Üçüncüsü ise, sosyal ağların getirdiği yeni meseleler ışığında geleneksel hakları köklü biçimde dönüştüren / geliştiren ve gerek bireyler gerekse toplum için bütüncül ve tutarlı / insicamlı bir hukukî çerçeve sağlamaya yönelen harekettir.⁸¹ Sosyal ağların mevzubahis üç akım tarafından şekillendirilen hukukî rejiminin tamamlanmasına, Avrupa Birliği düzeyinde yürürlüğe konulacak bazı yeni metinlerle (Yapay Zekâ Yasası - *Artificial Intelligence Act*, Medya Özgürlüğü Yasası - *Media Freedom Act*, Veri Yasası - *Data Act* ve Elektronik Mahremiyet Regülasyonu - *Electronic Privacy Regulation* gibi) katkı sunulacaktır.⁸²

B. Teknoloji Karşısında Kendini Baştan Yaratmaya Çalışan Kamu Gücü

Raporun ikinci bölümü, sosyal ağların yarattığı sorunları ve kamusal otoritelerin bu sorunlar karşısında geliştirdiği çözümleri teşhis etmektedir. Bu bölümde ayrıca, kamu gücünün müdahalesine hâlâ ihtiyaç duyulan diğer meseleler de belirlenmektedir.

Teşhis edilen ilk sorun, Fransa'nın (ve Avrupa'nın) stratejik özerkliğine (*autonomie stratégique*) ilişkindir. Sosyal ağlar; teknolojik üstünlükleri, ekonomik büyüklükleri ve yüzlerce milyon kişiden elde ettikleri veriler sayesinde devletlere karşı son derece güçlü bir pozisyon kazanmıştır. Dünya çapında yaygın kullanıma sahip sosyal ağların büyük ölçüde ABD ve Çin kaynaklı olması, diğer ekonomik aktörlerin yanı sıra Avrupa devletlerinin stratejik özerkliğini de tehdit etmektedir. Ortaya çıkan bu yeni *dünya güçlerine* karşı, Avrupa Birliği düzeyinde aksiyon alınması gerekmektedir. Alınacak tedbirler, Avrupa Bulutu (*European Cloud*) gibi teknolojik alternatiflerin geliştirilmesini de içermelidir.⁸³

⁸¹ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 53.

⁸² Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 99-101.

⁸³ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 107-118.

Raporda tespit edilen diğer sorun, demokrasiye ve kamusal müzakere ortamına ilişkindir. Vatandaşlar, sosyal ağlar sayesinde fikirlerini daha güçlü bir şekilde ifade etme olanağı bulmaktadır. Özellikle seçimler esnasında bu platformlar, önemli bir iletişim aracı haline gelmektedir. Söz konusu olumlu etkilerine rağmen sosyal ağlar; manipülasyonlara, dezenformasyon kampanyalarına ve toplumsal istikrarı bozma teşebbüslerine de zemin teşkil etmektedir. Kamusal müzakere ortamının işleyiş tarzını değiştiren sosyal ağlar, bir yandan bireysel fikir alış-verişlerini artırarak başta toplumun kenarına itilmiş azınlıklar olmak üzere herkesin sesini duyurmasına imkân vermekte, öte yandan kamusal müzakereyi atomize ederek temsili demokrasiye zarar vermeyi amaçlayan aşırı / ekstrem grupların görünürlük ve popülerlik kazanmasına yol açmaktadır. Büyük sosyal ağlar, kullanıcılarının platformda daha çok zaman geçirmesini sağlamak ve reklam gelirlerini artırmak için düşmanca ve önyargılı paylaşımları öne çıkaran algoritmalar kullanmaktadır. *Conseil d'État*, bütün bu koşullar altında, ifade hürriyetini ve sağlıklı bir kamusal müzakere ortamını aynı anda korumanın hiç de kolay bir iş olmadığını kanaatindedir.⁸⁴

Sosyal ağlar, bireylerin dünya ile kurduğu ilişkiyi temelden değiştirmektedir. Raporda bireysel kimlik ve mahremiyet, başka bir problemlili alan olarak teşhis edilmektedir. Özel hayatın sınırları, sosyal ağların ortaya çıkışından beri yeniden çizilmektedir. İmaj yönetimi, artık sadece ünlülerin değil, herkesin başlıca kaygısı haline gelmiştir. Kişilerin itibarı, sosyal ağ ortamında birkaç tık darbesiyle yıkılabilmektedir. Bu kapsamda dijital ölüm, kimlik bilgilerinin korunması, yaş doğrulaması, dijital ayak izleri gibi kişisel mahremiyetle bağlantılı başka birçok mesele de ortaya çıkmaktadır.⁸⁵

Raporda sosyal ağların çalışma hayatına, çevreye, çocuklara ve kamu selametine (*tranquillité publique*) etkileri de ele alınmaktadır. Kamuya açık ve yaygın kullanılan sosyal medya platformları başta olmak üzere, sosyal ağlar reklamcılık sektörünü dönüştürmüş, veri pazarını büyümüş ve sosyal dinleme (*social listening*), topluluk yönetimi (*community management*), etkileyici pazarlama (*influencing*), içerik üretimi (*content creation*) veya tık işçiliği (*click workers*) gibi yeni mesleklerin

⁸⁴ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 118-131.

⁸⁵ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 133-138.

/ faaliyet alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sosyal ağlar, 2022 itibarıyla küresel sera gazı emisyonunun %4'ünden sorumludur. Bu oranın 2040 itibarıyla %7'ye çıkacağı tahmin edilmektedir. Çocukların yaşadığı ekran bağımlılığı, öz-saygı kaybı, kaygı bozukluğu, sosyal izolasyon, pornografiye maruz kalma ve çevrimiçi taciz gibi birçok sorun, sosyal ağlar tarafından tetiklenmektedir. İtibar suikastlarının, şahsî öç alma teşebbüslerinin ve hilenin / dolandırıcılığın artması gibi olgular ise, *Conseil d'État*'a göre sosyal ağların kamu selameti bakımından yarattığı risklerdir.⁸⁶

Yol açtığı sorunların yanı sıra, ikinci bölümde sosyal ağların kamusal faaliyet açısından sunduğu imkânlarla da dikkat çekilmektedir. Sosyal ağlar aracılığıyla idare ile kamu hizmetinden yararlananlar arasındaki ilişkiler yenilenerek daha şeffaf / akışkan hâle getirilebilir. Bugün *Conseil d'État* dâhil olmak üzere, *SNCF* (Fransız Ulusal Demiryolları Şirketi) ve *Pôle emploi* (Fransız İş ve İşçi Bulma Kurumu) gibi birçok kamu kuruluşu, halkın yaygın olarak kullandığı sosyal ağlarda resmî hesaplar açmakta ve bu hesaplar üzerinden vatandaşlarla daha etkili bir iletişim geliştirmeye çalışmaktadır. Sosyal ağlar kullanılmak suretiyle idarenin iç işleyişinin modernize edilmesi ve kamusal faaliyetlerin hızlandırılması da mümkündür. Örneğin Jandarma Ulusal Müdahale Grubu (*GIGN*), ülkenin muhtelif yerlerindeki jandarma birimleri arasında mesajlaşmaya, video / fotoğraf göndermeye ve gerçek zamanlı yer tayini yapmaya imkân veren idare-içi bir sosyal ağ geliştirmiştir.⁸⁷ Raporda ayrıca, kamu görevlilerinin sosyal ağlara dâhil olmasının sınırları incelenmekte ve sosyal ağ kullanımına ilişkin olarak muhtelif alanlarda (ordu, maliye, yargı) ilgili kurum ve kuruluşlarca kabul edilen etik ilkelere işaret edilmektedir.⁸⁸

İkinci bölümde son olarak, sosyal ağların regülasyonu konusunda birtakım tespitler yapılmaktadır. Öncelikle sosyal ağlar bünyesinde işleyen *Oversight Board* yahut moderasyon algoritmaları gibi kendi kendini regüle etme (*auto-régulation*) mekanizmaları açıklanmaktadır. *Conseil d'État*, söz konusu mekanizmaların mutlaka gerekli olduğu, ancak asla yeterli olmadığı kanaatindedir. Sosyal ağların oto-regülasyonuna, kamu gücü tarafından düzenlenmesi ve denetlenmesi de

⁸⁶ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 138-158.

⁸⁷ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 159-166.

⁸⁸ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 166-168.

mutlaka eşlik etmelidir. Daha sonra kamu gücünün elindeki mevcut regülasyon araçları, eksikliklerine de işaret edilerek açıklanmakta ve bu regülasyon faaliyetinden doğan uyuşmazlıkların çözümünde yargıya düşen role, özellikle ifade hürriyetinin korunması bağlamında dikkat çekilmektedir.⁸⁹

C. Sosyal Ağların Daha İyi ve Kontrollü Kullanımı İçin Öneriler

Raporun üçüncü ve son bölümünde, sosyal ağların daha iyi ve kontrollü kullanımı için öneriler sunulmaktadır. *Conseil d'État*, söz konusu önerileri üç temel eksen etrafında geliştirmiştir:

- Sosyal ağlarla bu ağların kullanıcıları arasındaki güç ilişkisinin kullanıcılar lehine yeniden dengelenmesi.
- Kamusal otoritelerin, sosyal ağ kullanımını düzenlemek ve daha iyi hâle getirmek üzere, meselenin egemenliğe ve çevreye ilişkin boyutları ihmal edilmeksizin gerekli araçlarla donatılması.
- Gelecekteki sosyal ağların (sosyal ağların ileride nasıl bir yapıya evrileceğinin- *metaverse* gibi) şimdiden düşünülmesi.

Conseil d'État'nın hazırladığı başlıca öneriler şu şekildedir:⁹⁰

- Sosyal ağların kullanım koşulları ve gizlilik politikası tespit edilirken, ilgili regülasyon otoritesinin desteğiyle bir *kolektif müzakere ortamının* yaratılması. Bu kapsamda sosyal ağ platformları karşısında müzakereye katılacak sivil toplum örgütleri belirlenmeli, tarafları aynı masaya oturarak müzakere gündemini ve takvimini hazırlayacak bir danışma organı (tercihen Avrupa Komisyonu bünyesinde) kurulmalı, sosyal ağ platformları ile kullanıcıların müzakere konularında ortak asgarî standartlar geliştirmesi sağlanmalı ve uzun vadede bütün kullanıcılar (yahut onların temsilcileri) için gerçek bir katılma hakkı (*droit à la participation*) tesis edilmelidir.
- Reşit olmayanları daha iyi korumak, kullanıcının *dijital rüş*t (*majorité numérique*)⁹¹ yaşına erişip erişmediğini doğrulamak ve

⁸⁹ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 168-200.

⁹⁰ Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 257-262.

⁹¹ Fransa'da dijital rüş't yaş, 07.07.2023 tarihli Kanun'la on beş olarak belirlenmiştir. Buna göre sosyal ağlara kayıt olabilmesi için kişinin on beş yaşını doldurmuş olması gerekmektedir. Kanun, sosyal ağ platformlarını, kendilerine kayıt olmak

sosyal ağlardaki her türlü alışverişin güvenilirliğini temin etmek üzere, *dijital kimlik* ve *güvenilir üçüncü taraf* çözümlerinin (kullanıcıların bunlardan haberdar edilmesi kaydıyla) yaygınlaştırılması. Dijital Hizmetler Yasası'nda değişiklik yapılarak, bu çözümlerin Avrupa çapında zorunlu tutulması seçeneğinin değerlendirilmesi.

- Sosyal ağlar üzerinde; kullanıcılara farklı ayarlar ve düzenlemeler yapma imkânının tanınması ve kullanıcıyı kendi tüketim eğilimleri hakkında aydınlatacak bilgi panellerine yer verilmesi. Varsayılan ayarların asgari güvenlik koşullarını sağlayacak ve kullanıcı haklarını koruyacak şekilde oluşturulması. Uygulamaların, *viral* içerikleri sınırlama seçeneği sunacak şekilde tasarlanması.
- Kişilerin kullandıkları sosyal ağ platformunun temel özellikleri hakkında diledikleri zaman objektif bilgi edinebilecekleri referans kaynaklarının / araçlarının oluşturulması.
- Muhtelif ihbar / şikâyet / bildirim platformları arasında işbirliği sağlayarak söz konusu bildirimlerin tek bir mecra üzerinden yapılabilmesinin ve bu mecranın akıllı telefonlara uygulama olarak indirilebilmesinin sağlanması.
- Sosyal ağ platformlarına uygulanacak ulusal ve uluslararası hukuk kurallarının derlenmesi (uzun vadede tek bir metin içerisinde kodifiye edilmesi). İdarelere, şirketlere ve bireylere sosyal ağ kullanımı konusunda yol gösterecek rehber materyallerin hazırlanması.
- Kaliteli, doğrulanmış ve güvenilir içerikleri öne çıkaran etiketlerin desteklenmesi. Sosyal ağ kullanımına ilişkin sorunlarda Ulusal Dijitalleşme Konseyi'nin (*Conseil national du numérique*)⁹² danışmanlık rolünün güçlendirilmesi.
- Stratejik özerkliğin korunması için alternatif sosyal ağların ve dijital müştereklerin (*digital commons*) yaratılmasının desteklenmesi ve yaratılan / yaratılacak bu ağların kamu tüzel kişileri tarafından -en azından hassas alanlarda- kullanılmasının sağlanması.

isteyen kullanıcıların dijital rüşt yaşına erişip erişmediğini doğrulamakla yükümlü tutmaktadır. "Loi du 7 juillet 2023 visant à instaurer une majorité numérique et à lutter contre la haine en ligne", Vie Publique, <https://www.vie-publique.fr/loi/288274-majorite-numerique-15-ans-reseaux-sociaux-loi-7-juillet-2023>, Erişim Tarihi: 23.07.2023.

⁹² Conseil national du numérique, 29.04.2011 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulmuş bir danışma organıdır. Conseil d'État, Réseaux sociaux, s. 7.

- Dijital platformların regülasyonuna özgülenmiş ve bu konuda bütün idarelere uzmanlık bilgisi sunacak bakanlıklar arası (*interministériel*) bir hizmet biriminin kurulması. Kurulacak bu birimin gerekli teknik, idarî ve hukukî araçlarla donatılması.
- Halka açık ve sık kullanılan sosyal ağ platformlarında vatandaşlarla idare arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve kolaylaştırılması bakımından topluluk yöneticilerinden (*community managers*) daha fazla istifade edilmesi. İdarenin iç işleyişi (dâhili kullanım) için geliştirilecek sosyal ağlarda, şirketlere yönelik olarak hazırlanan platformların örnek alınması.
- Hedefli / hedeflenmiş reklamcılık, özel mesajlaşma ve metaverse konularında devamlı ve detaylı çalışmalar yapılması. Bu alanda aktif olan diğer ülkelerle işbirliği halinde, *Dijital Çağda Temel Haklar Şartı* gibi bir metnin hazırlanmasına yönelik uluslararası bir görüş alışverişinin -en azından Avrupa ölçeğinde- başlatılması.

SONUÇ

Fransız örneğine göre kurulmuş olmasına rağmen, Türkiye’de Danıştay’ın idarî / istişarî nitelikteki görevleri zaman içerisinde erimiş ve bugün neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. *Conseil d’État* ise, gerçek anlamda bir *Devlet Şûrası* olarak, hükûmete danışmanlık etme ve görüşleriyle kamu yönetimine istikamet çizme vazifesini etkin bir şekilde yerine getirmeye devam etmektedir.⁹³ Çalışmada ele alınan yıllık raporlar, her şeyden önce, *Conseil d’État*’nın yalnızca bir yüksek mahkeme değil, aynı zamanda toplum ve devlet hayatını ilgilendiren bütün meseleleri yakından takip ederek hukuk politikasına yön veren bir müessese olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de, şayet Danıştay tipi örgütlenme sürdürülecekse,⁹⁴ Danıştay’ın idarî ve istişarî görevlerinin canlandırılması mutlaka düşünülmelidir.

⁹³ Murat Sezginer, “Dünden Bugüne Conseil d’État ve Danıştayın İnceleme ve Danışma Fonksiyonu”, Danıştay ve İdarî Yargı Günü 149. Yıl Sempozyumu, (Danıştay Yayınları No: 93), Ankara, 2017, s. 101-102.

⁹⁴ Elbette mahkeme tipi örgütlenme (Alman modeli) de bir seçenektir. Eğer mahkeme tipi örgütlenme tercih edilecekse, bu kez idarî yargıcın yetkilerinin ve idarî dava türlerinin bireylere etkin yargısal korunma sağlayacak şekilde tekrar düzenlenmesi gerekir. Türk idarî yargı örgütünün sorunu, her iki modelin dezavantajlarını birleştiren ancak avantajlarını içermeyen, kendine özgü ve arada kalmış bir görünüme sahip olmasıdır.

Conseil d'État; toplumun, devletin ve hukuk düzeninin, daha önce görülmemiş ölçüde büyük bir değişimle yüz yüze olduğunun farkındadır. İncelenen raporlar dijitalleşmeyi; mevcut ve müstakbel etkileri itibarıyla, matbaanın icadına yahut Coğrafi Keşifler'e denk bir hadise olarak takdim etmektedir. Bu hadise karşısında *Conseil d'État*'nın daha kamucu, toplumcu ve insancıl bir yerde durmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Raporlarda; devletlerin stratejik özerkliğini tehdit eden, çalışanlarını sosyal güvenlikten mahrum bırakan, kullanıcılarının kişisel verilerini ticarileştirerek kâr amacı güden ve tekelleşmeye meyilli *platformlar kapitalizmi* yerine; kamunun denetiminde, işbirlikçi, katılımcı ve dayanışmacı bir dijitalleşmenin imkânı araştırılmaktadır. Bu doğrultuda; kişisel verilerin hukukî niteliği bakımından mülkiyetçi görüş reddedilmekte, ağ tarafsızlığı ilkesi benimsenmekte, devlet tarafından konulan bazı maddî hukuk kurallarının *doğrudan uygulanan kural* olarak nitelendirilmesi önerilmekte, platform çalışanları lehinde tavır gösterilmekte ve algoritmalar karşısında insanın / kullanıcının daha belirleyici / güçlü bir pozisyona taşınması savunulmaktadır.

Devlet / kamu gücü, *Conseil d'État*'nın gözünde, yukarıda izah edilen kamucu, toplumcu ve insancıl yaklaşımın vektörü konumundadır. İncelenen raporların alt-metninde kamu gücü, gittikçe yükselen platformlar kapitalizmi karşısında toplumu ve bireyleri koruyacak bir *dalgakıran* olarak kendisini göstermektedir. Pierre Bourdieu'ye göre devlet, sembolik güçle karakterize olur ve -Leibniz'in Tanrısı gibi- bütün bakış açılarının bakış açısı, bütün mekânların mekânıdır.⁹⁵ *Conseil d'État*'nın, sertifikasyon gibi *sembolik* işlevlerini koruma bağlamında devleti bir meta-platforma (platformların platformuna) dönüştürme fikri, *dalgakıran* görevi yüklediği devleti / kamuyu koruma refleksinin ne kadar derin olduğunu göstermek bakımından önemlidir. Raporlarda kamu gücünün regülasyon ve organizasyon kabiliyetini artırma ya yönelik olarak geliştirilen diğer öneriler de bu gözle okunduğunda daha bütüncül bir anlam kazanmaktadır.

⁹⁵ Pierre Bourdieu, Devlet Üzerine, Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul, 2015, s. 18-19 ve 46-47.

Kaynakça

Kitaplar

- Bourdieu Pierre, Devlet Üzerine, Çeviren: Aslı Sümer, İstanbul, 2015.
- Loughlin Martin, Foundations of Public Law, Oxford, 2010.
- Love Ronald S., Maritime Exploration in the Age of Discovery: 1415-1800, Westport, 2006.
- Poggi Gianfranco, The Development of the Modern State, Stanford, 1978.

Makaleler

- Akkurt Sinan Sami, "Kişisel Veri Kavramının Hukuki Niteliğine İlişkin Yaklaşımlara Mukayeseli Bir Bakış", *Kişisel Verileri Koruma Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2020, s. 20-32.
- Küzeci Elif, "İstatistikî Birimler ve Bilgilerin Geleceğini Belirleme Hakkı", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt: 32, Yıl: 2014, ss. 53-75.
- Özcan Emrah/Erman Emre, "Bir Çalışma Ziyaretinin Notları: Bugünkü Görünümü ve Genel Çizgileriyle Fransız İdari Yargı Sistemi", *Danıştay Dergisi*, Sayı: 152, Yıl: 2020, ss. 71-126.
- Özel Sibel, "Milletlerarası Özel Hukukta Uygulanacak Hukukun Lex Fori Esasına Göre Belirlenmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 2, Yıl: 2022, ss. 962-978.
- Sezginer Murat, "Dünden Bugüne Conseil d'État ve Danıştayın İnceleme ve Danışma Fonksiyonu", *Danıştay ve İdari Yargı Günü 149. Yıl Sempozyumu*, (Danıştay Yayınları No: 93), Ankara, 2017, ss. 101-132.

İnternet Kaynakları

- Britannica, "Net Neutrality", <https://www.britannica.com/topic/net-neutrality>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- Conseil d'État, "Fundamental Rights in the Digital Age", <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/le-numerique-et-les-droits-fondamentaux>, Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Conseil d'État, Internet et les réseaux numériques, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 1997, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/internet-et-les-reseaux-numeriques>, Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Conseil d'État, Le numérique et les droits fondamentaux, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 2014, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/le-numerique-et-les-droits-fondamentaux>, Erişim Tarihi: 15.07.2023. (Droits)
- Conseil d'État, Puissance publique et plateformes numériques : accompagner l'ubérisation, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 2017, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/puissance-publique-et-plateformes-numeriques-accompagner-l-uberisation>, Erişim Tarihi: 18.07.2023. (Ubérisation)

- Conseil d'État, Intelligence artificielle et action publique: construire la confiance, servir la performance, Étude à la demande du Premier ministre, 2022, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/intelligence-artificielle-et-action-publique-construire-la-confiance-servir-la-performance>, Erişim Tarihi: 15.07.2023.
- Conseil d'État, Les réseaux sociaux: enjeux et opportunités pour la puissance publique, Étude annuelle, La documentation française, Paris, 2022, <https://www.conseil-etat.fr/publications-colloques/etudes/reseaux-sociaux-placer-l-utilisateur-au-centre>, Erişim Tarihi: 21.07.2023. (Réseaux sociaux)
- Emmanuel Derieux, "Le principe de « neutralité du Net » en droit européen", La revue européenne des médias et du numérique, N°54bis-55, Automne 2020, <https://la-rem.eu/2021/01/le-principe-de-neutralite-du-net-en-droit-europeen?action=gepdf&id=15270>, Erişim Tarihi: 17.07.2023, s. 1-3.
- Larousse, "Ubérisation", <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/ub%C3%A9risation/188213>, Erişim Tarihi: 18.07.2023.
- "Loi du 7 juillet 2023 visant à instaurer une majorité numérique et à lutter contre la haine en ligne", Vie Publique, <https://www.vie-publique.fr/loi/288274-majorite-numerique-15-ans-reseaux-sociaux-loi-7-juillet-2023>, Erişim Tarihi: 23.07.2023.
- "Neutralité du net: une question économique ou démocratique?", Vie Publique, <https://www.vie-publique.fr/eclairage/18846-neutralite-du-net-une-question-economique-ou-democratique>, Erişim Tarihi: 17.07.2023.
- "Tout savoir sur FranceConnect", FranceConnect, <https://franceconnect.gouv.fr/franceconnect>, Erişim Tarihi: 20.07.2023.